

ምምሳሌ ኤርትራዊት ያታዊ አሃዳዊት (ተርሞኑክሌሳዊ) ቤተ-ሰብ፡ ቅጽበታውን ነባሪን ሓዲጋ ንቕጽልነት ኤርትራ ከም ሃገርን ከም ሕብረተ-ሰብን

ገቢረ ገብረማሪያም (ዶ.ር.)

ሕቶታት፡

አንብብቴ ቅድሚኒ ነዛ ጽሑፍቴ ምንባብ ምጅማሪም ከምልሰውን ዝደልዩን ሕቶታት ብምቕዳም ጽሑፍይ ከጅምር ይደሊ። ንሳተን ካኣ እዘን ዝሰዕባ ኢያን፡-

ሀ) ናይ መጀመሪያ መምህርካ/ኪ መን ነበረ/ነበረት?

ለ) ሃገርካ/ኪ ትፈቱ/ትፈትዊ ዶ? መልሰኻ/ኺ እወ እንተኾይኑ፡ ብኸመይን ካብ ማዳሰን ጀሚሩ?

ሐ) ብዛዕባ ዓድኻ/ኺ (ተወሊድካ/ኪ ዝዓበኻሉ/ዝዓበኻሉ ናይ መቐጻል ዓዲ ወይ ናይ ከተማ ከባቢ) እም ሕሰብ/ቢ፡

- ካብ 16 ክሳብ 40 ዓመት ዕድሜ ከባቢ ዘለዉ መናእሰይ ደቂ ዓድኻ/ኺ ክንደይ ይኾኑ?
- ካብዚአቶም፡ ክንደይ ዝኾኑ (ክንደይ ሚኢታዊት) ሕጂ ኣብ ኤርትራ ኣለዉ?
- ካብቶም ኣብ ኤርትራ ኣለዉ ትብሎም ዘለኻ/ኺ ኹ ክንደይ ዝኾኑ ኣብ ኣገልግሎት ኣለዉ?

ካላኣይ ክፋል፡

ባህርያዊ ከባቢ ኤርትራዊት ያታዊ ዓዲ እንታይ ይመስል?

ኣብ ቀዳማይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ እዚ ተገልጹ ከምዘሎ፡ ባህርያዊ ከባቢ ኤርትራዊት ያታዊ አሃዳዊት (ተርሞኑክሌሳዊ) ቤተ-ሰብ ዝባሃል፡ “ኣብን ኣደን ምስ ደቆም (ይብዝሉ ይውሓዱ) ብሓደ ኣብ ሓደ ገዛ እንዳነበሩ ኩሉ ናይ ሂወት ጸጋታት ሓቢሮም እንዳተኸፈሉ ተኾሰኹሶም ዝዓብዩላን፡ ሕድሕዳዊ ፍቕሪ፣ ምክብባር፣ ምትሕልላይ፣ ሓወይ-ሓፍተይ፣ ኣቦይ-ኣደይ፣ እዚ-ወደይ፣ እዛ-ጓለይ፣ እዘም-ደቀይ፣ ወ.ዘ.ተ. ዝብሉ ናይ ስነ-እእምራዊ፣ ግብራውን መንነታውን መተኣሳሳሪ ገመዳት ዝትነጉላን መቐላዊ ባህርያዊ ሰፈር ኢዩ። መንነትን ኩለንተናዊ ባህሪያትን ናይ ሓደ ዜጋ፡ ካብ መንነትን ባህሪያትን እታ ዘዕበዮቶ ቤተ-ሰብ ዝተለብሰን ዝተወርሰን ስለዝኾነውን፡ “ንቡር ዝፈልጥ ዜጋ” ኣብ ባህርያዊ ከባቢ ቤተ-ሰብ (Natural Family Environment) ዘላ ቤተ-ሰብ (ሰድራ) ጥራሕ ከምዝሕነጽውን ኣብ ቀዳማይ ክፋል እዚ ጽሑፍ እዚ ርኢና ነይርና። ይኹንምበር፡ ባህርያዊ ከባቢ ቤተ-ሰብ፡ በቲ ኣባላት እታ ቤተ-ሰብ ዝገብሩዎ ኩሉ-ሓቆፍ ርክባትን ንጥፈታትን ጥራሕ ዘይኮነስ፡ እንተላይ በቲ እታ ቤተ-ሰብ ምስ ኣብ ከባቢኣ ዘለዉ ካለኣት ቤተ-ሰባት እትገብሮ ርክባትን ንጥፈታትን ዝጽሎውን ኢዩ። ቤተ-ሰባት ዝተወሰን ቅርጺ ሕጅን ማይ-ቤታት የቐማ፣ ኣብ ሓደ ቦታ ተኣኪቦን ዝነበራ ማይ-ቤታት/ቤተ-ሰባት ካኣ ዓዲ የቐማ። በቲ ዝገብረኦ ኩሉ-ሓቆፍ ማዕልታዊ ርክባትን ንጥፈታትን ካኣ ኩነታት ጥዕና እታ ዘቐማኣ ዓዲ ይውሰን። ስለዝኾነ፡ ካብዚ ቀጺልና፡ “ባህርያዊ ኩነታት ኤርትራዊት ያታዊ ዓዲ” ከመይ ከምዝመስል ክንርኢ ኢና።

ሓንቲ ተርሞኑክሌሳዊት ቤተ-ሰብ፡ ኣባ-ሓን፣ እኖ-ሓን፣ ሓዎቦታትን ደቂ ሓዎቦታትን ደቆምን፣ ኣሞታትን ደቀ ኣሞታትን ደቀንን፣ ኣኮታትን ደቀ ኣኮታትን ደቀምን፣ ሓትነታትን ደቂ ሓትነታትን ደቀንን፣ ወ.ዘ.ተ. ወሲኻ፡ ማይቤት ተቐውም። እታ ማይቤት፡ ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ ብነዊሕ ዝተዘርገሐ፡ ብዓጽመ-ስጋ ዝታኣሳሰራ ቤተ-ሰባት ዝሓቆፈት ክትኸውንውን ትኸእል ኢያ። ከም ኣጋጣሚ፡ መውሰቦ ኣብ ከብዲ ዓዲ እንተኾይኑ፡ እዛ ማይቤት እዚኣ ኣብ ሓደ ዓዲ ዝነበሩ ቤተ-ሰባት ዝሓዘት ናይ ምዃን ተኸእሎ ኣሎ። መብዛሕትኡ ግዜ ግን፡ መውሰቦ ካብ ዓዲ ወጻኢ (ኣብ መንጎ ጎደቦታትን ከባቢ ዓድታትን) ስለዝኾነውን፡ ኣባላት ቤተ-ሰባት ሓንቲ ማይቤት ኣብ ዝተፈላለዩ ዓድታት ዝንበሩ ኮይኖም፡ ኣብ ሞንጎ ዓድታት ከም ናይ ዝምድና መላጋግቦታት ኢዮም ዝኾኑ። ዋላኳ ኣብ ዝተፈላለዩ ዓድታትን ከባቢታትን ዝነበሩ እንተኾኑ፡ ከም ኣባላት ሓንቲ ማይቤት ዘራኽብዎም ቡዙሓት ማሕበራውን ቤተ-ሰባውን ርክባትን ንጥፈታትን ኣለዉ። ዝዓበዩን ዝናኣሱን ኣባላት ሓንቲ ማይቤት፡ ኣብ “ንግደት፣ ዓውዳ-አመት፣ ሕጻ፣ መርዓን ካልኣት ማይቤታዊ ውራያትን” ሓቢሮም ኢዮም ዘሕልፍዎ። ኣብ ጊዜ ሓዘንውን፡ ሓቢሮም ኢዮም ዝሓዘኑን ግቡኣትን ውራያት ምውቱን (ቀብሪ፣ ዓሱር፣ ተሰካር፣ ወ.ዘ.ተ.) ዝገብሩን። ኣብ ከምዚ ዓይነት ማይቤታዊ ጉዳያት፡ ተራን ግዴታን ከምኡውን መስልን ነብሲ-ወክፍ ኣባል ማይቤት እንታይ ምዃኖም ዝውስኑ ማይቤታዊ ሕግታት፣ ልምድታትን ወግዕታትን ኣለዉ። ንኣብነት፡ መርዓ ኣብ ማይቤት እንተወሰድና፡ ቤተ-ሰባት ነቲ ዘመርዑ ዘሎ/ባኣል ጉዳይ ሓዘት (ቦጥ/ፊስቶ ስዋን 50 ጣይታን፣ ገንኢ ስዋን 25 ጣይታን፣ ጅንግሪሪ ስዋን 15 ጣይታን፣ ወ.ዘ.ተ.ን ካልእ ንመርዓ ዘድልዩ ናውትን) የበርክታ ኢዮን። ምስቲ መርዓ ዝተኣሳሰረ ናይ ምምሕዳርን ናይ ጉልበት ስራሕንውን፡ መን እንታይ ክገብር ከምዘለዎ ኣባላት ማይቤት ይፈልጡ ኢዮም። ሕጽር ብዝበለ፡ እቲ ውራይ ናይታ ማይቤት ኢዩ። መርዓ ምስ ሓለፈ ኣብ ሳልስቲ ካኣ ኩሎም ኣባላት ማይቤት ተኣኪቦም ናይ ዓጽመ-ስጋ (ወለደኛ) “ዓጽሚ” ይበልዑ። “ዓጽምና ኢዮም” ከባሃል ዶ ሰሚዕኹም ትፈልጡ? ካልኣት ጉዳያት ማይቤትውን ብኸምዚ ዓይነት ማይቤታዊ ምትሕብባር ኢዮም ዝፍጽሙ/ዝግቡሩ። ቆልዑውን

ምስ ኣብ ካልኣት ዓድታት ዝነበሩ ደቀ-አሞታቶም፣ ደቀ-ኣኮታቶም፣ ደቀ-ሓትነታቶምን ካልኣት ኣዝማድን ዝረኸቡን ሓብሮም ጊዜ ዘሕልፉን ኣብ ከምዚ ዓይነታት ማይቤታዊ ውራያት ኢዩ። ኣብ ከምዚ ዓይነት ማሕበራውን ቤተ-ሰባውን ርክባት ኢዩ ካኣ እቶም ናይ ማይቤታዊ መተኣሳሳሪ ገመዳት ዝትነጉን፡ እቲ ነታ ማይቤት ከም ሓንቲ ስጥምቲ ማሕበራዊ ጉጅለ (ማይቤት/እንዳ) ዝገልጸ ናይ መንነት ባህሪ ተወሊዱን ዓኹኹን ዝዓቢ። ነብሲ-ወከፍ ማይቤት ናይ ባዕላ ገላጺ ባህርያት፣ ወግዕታት፣ ልምድታትን ፍሉይ መጻውዒ ሸምውን ኣለዎ። እቶም ኣብታ ማይቤት ዝውለዱ ቆልዑ፡ ኣብ ትሕቲ ጽላልን ከባብን እዛ ብፍሉይ ሸም ትፍለጥ ማይቤት ኢዮም ዝዓብዩ፡ ባህልን፣ ወግዕን፣ ልምድታትን ናይታ ማይቤት ይለብሱን ይወርሱን፤ ብመንነታ ካኣ ይግለጹ።

ነበሲ ወከፍ ኣንብብቲ እዚ ጽሑፍ እዚ፡ ዘዝዓበኩምለን ማይቤታት ከምዘለዎኹም ፍሉጥ ኢዮም፡ እስከ ምልስ ኢልኩም ከትዝክሩ ፈትኑ። እንታይ እንታይ ትዝክሩ? ኣብታ ማይቤት ኢቲኣ ብምዕባይኩም ወይ'ውን ኣባላ ብምጃንኩም ኣብ ባህርያትኩም፡ ኣብ ጠባይኩም ይኹን ኣብ መንነትኩም ዘሕረፈልኩም ነባሪ ኣሰር እንታይ ኣሎ? ኩለንተናኹም፡ ንዘዕባይኩም ቤተ-ሰብ/ማይቤት ከምትመስሉ ኣይጠራጠርን ኢዮ። እቲይ ምንታይሲ፡ ሰብ ውጽኢት ናይቲ ዘዕባይ ባህሊ ስለዝኾነን ነብሲ-ወከፍ ማይቤት ካኣ ናታ ዝኾነ ፍሉይ ባህሊ ስለዘለዎን። ንኣብነት፡ ኣነውን ከም ኩላትኩም፡ ዘዕባይትኒ **“እንዳ ኣባ ገብረማሪያም”** ተባሂላ ትጽቀዕ ማይቤት ኣላትኒ። **እንዳ ኣባ ገብረማሪያም** ሓንቲ ካብተን ፍሉጣት ማይቤታት ኣብቲ ከባቢ ዘለዎ ኮይና፡ ብፍሉይ ትፍለጠሉ ሕላገታት ኣለዎ - **“እንዳ ኣባ ገብረማሪያም በላዕቲ ናቶም፣ ሓቀኛታትን ፍትሓኛታትን፣ ዓመጽ ዝጸልኡን ዘይዕምጹን፣ ንድኻታት ዝሕግዙን ዘዕቑቡን፣ ተቀበልቲ ኣጋይሽ ዓዲ፣ ፍጹም መንፈሳዊ እምነትን ናይ እግዛእ-ብሐር ፋሪሓ ዘለዎምን፣ ሕድሕዳዊ ፍቕርን ስኒትን ዝዓሰሎምን፣ ወ.ዘ.ተ. ኢዮም እንዳእባህላ ዝንገረላ ማይቤት ኢዮ።”** ስለዝኾነ፡ ዝኮነ ኣብ **እንዳ ኣባ ገብረማሪያም** ዝውለድ ቆልዓ ኣብ ከምዚ ዓይነት ናይ ማይቤት ከባቢ ስለዝዓቢ፡ ኢቲ ናይቲ ዓዲ ህዝቢ'ውን ብኡ መጠም ጽቡቕ ስንምግባር ካብቲ ቆልዓ ኢዮ ዝጸበ። ቆልዓ ሕማቕ ነገር (ጸይቂ) ከገብር ዓባይቲ ሰባት እንተተሪኦም፡ “ዓደፍ ኣታ ቆልዓ፡ ከምኡ ኣይግበርን ኢዮ” ይብሉ'ም፡ ወዲ መን ከ ኢዮ ኢሎም ይሓቱ። ምናባባት፡ “ካብ **እንዳ ኣባ ገብረማሪያም** ኢዮ ዝብል መልሲ እንተረኪቦም፡ ኣይፋል መልስ ዳኣ “ካብ **እንዳ ኣባ ገብረማሪያም** ከኹሎን ኣይከእልን ኢዮ፤ **እንዳ ኣባ ገብረማሪያም** ከምዚ ዝገብር ቆልዓ የብሎምን፡ ኢሎም ኢዮም ናይ ምንጻል ወስታ ዝገብሩሉ። ሕብረተሰብ ብከምዚ ዓይነት ስለዝንጸለኣን፡ ሸም ማይቤትካ መታን ከይተከፍእን፡ ነቲ ማይቤት ዝበቐዕ ባህርያትን ጠባይትን ሒዝካ ኢካ ትዓቢ። ኣብ ጎዶቦ ዓዲ እንትከድካውን፡ ኣበይ ኢዮ ዓድካ ተባሂልካ ተሓትትካ ምስ መለስካ፡ “ዓዲ እገሌ ዳኣ (ነታ ዓድካ እንዳጠቀሱ) ካብ እንዳ መን (ካበየናይ ዝ/ማይቤት) ኮንካ” ዝብል ሕቶ ኢዮ ዝቕርበልካ።

እዚ ኩሉ ዘረዳኣና፡ ዝኾነ ሰብ፡ ከም ሰብ ዝልየሉን ዝግለጸሉን ባህርያት፡ ካብቲ ዝተወልደሉን ዝዓባይሉን ቤተ-ሰብን ማይቤትን መንነት ዝወርሶን ዝለብሶን ምጃኑ ኢዮ። ኣብ ዓዲ ይኹን ካብ ዓዲ ወጻኢ፡ ኣብ ውሽጢ ሰፊሕ ሕብረተሰብ ኣብ ትነጥፈሉ ጊዜ ተዘውትሮ ባህርያት'ውን እዚ ባርያትን እዚ ኢዮ። ስለዝኾነ'ውን ኢዮ፡ ዓባይቲ ዓዲ፡ ሕማቕ ዝገብር ወይ ሕማቕ ኣበር ዘለዎ ሰብ ክርእዩ ከለወ፡ **“እዚ ካኣ መዕባይኡ ዝበደሎ”** ኢሎም ብምጽዮን ዝጥምትዎ። ከምኡ'ውን “ወዲ እገሌ እኮ ጅግና፣ ሓየት፣ በሊሕ፣ ባዓል ቁምነገር፣ ወ.ዘ.ተ. ቆልዓ ኢዮ፤ **ነዛ ማይቤቶም ኩሉ ጊዜ ምስ ኣሰመዮን ምስ ኣጸዋዓን ኢዮ**” ኢሎም ብኣድናቕትን ብተመስጦን ብዛዕባ ጽቡቕ ስንምግባር ዘለዎን ሉሉይ ስርሓት ዝገበረን ሰብ ዓባይት ደቂ ዓዲ ከዛረቡ ምስማዕ ሉሙድ ኢዮ። እዚ ዘረኣና ካኣ፡ መንነት ናይ ሓደ ሰብ፡ ነጻብራቕታ/ውጺኢት ናይ መንነት እታ ዝዓባይላ ማይቤት ምጃኑ ጥራሕ ዘይኮነስ፡ መንነት ማይቤት ተዓቂቡ ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ ናይ ምምሕላፍ ሓላፍነት ናይ ነብሲ-ወከፍ ኣባል እታ ማይቤት ከምዝኾነ'ውን ኢዮ። እዚ ዓይነት ሕድሕዳዊ ምትእስሳራት እቲ ቀንዲ ምንጩን መሰረትን ናይ ማሕበረ-ሰባዊ ፍቕሪ፣ ሓልዮት፣ ሓድነትን መብቆላዊ መንነትን ጥራሕ ዘይኮነ፡ ቀንዲ ደራኺ መስዋእትነትን ንቀጻልነት ከም ህዝብን ከም ሕብረተ-ሰብን ኣብ ሓደ ሃገር'ውን ኢዮ። ስለዚ፡ ማይቤታት፡ ኣብ ምኹስኻስ ሃገሮም ዘፍቅሩን/ዘፈትዉን ምእንቲ ሃገሮም መስዋእቲ ዝኾኑሉን ሓልዮትን ኣፍረይትን ዜጋታት፡ ኣብ ቀዳማይ ደረጃ ዝሰራዓ ናይ ሓደ ሕብረተ-ሰብ ቀጻላታት ኢዮን እንተተባህላ ምግናን ኣይኮነን። እቲይ ምንታይሲ፡ **ማይቤቱ ዘይፈቱ ዓዱ ክፈቱ ኣይከእልን ኢዮ፤ ዓዱ ዘይፈቱ ካኣ ሃገሩ ክፈቱ ኣይከእልን ኢዮ።** ፍቕሪ/ፍትወት ሃገር ካብ ፍቕሪ/ፍትወት ቤትካን ማይቤትካን ኢዮ ዝጅምር። እም ዳኣ መልሲ ናይታ ኣብ (ለ) ዘፈራ ዘላ ሕቶ ማለት፡ “**ሃገርካ/ኪ ትፈቱ/ዊ ዶ? መልስኻ/ኺ እወ እንተኾይኑ፡ ብኸመይን ካብ ማዓስን ጀሚሩ? ትብል ሕቶ።** **‘ብከምዚ ልዕል ኢሉ ዝተገለጸ፡ ገና ካብ እግሪ ተኸለይ ጀሚሩ ኣብ ቤተይን ማይቤተይን ኢዮ ዶ ክንበል ንኸእል? ከምዚ ከማይ እንተኾይንኩም፡ “እወ” ኢዮ ዝብል።**

ይኹንምበር፡ ኣባላት ናይ ሓደ ቤተ-ሰብ ወይ'ውን ማይቤት ኣብ ነንሕዶም ብዝገብርዎ ማሕበረ-ሰባዊ ርክባትን ንጥፈታትን፡ ንባህርያትን መንነትን እታ ማይቤት መሰረት ኣትሒዙ ዝቕርጽን ዝሰርዕን እጂ እንተኾነ፡ እዚ መንነት እዚ ትርጉም ዝለብሲ፡ እታ ማይቤት ምስኣለኣት ማይቤታት ኣብ ትገብሮ ርኽባትን ንጥፈታትን ኢዮ። ኩላትና ከምፈልጦ፡ ኣብ መዛሕትኡ ከባቢታት

ኤርትራ፡ ቤተ-ሰባት ወይ'ውን ማይቤታት ኣብ “ዓዲ” ብተባሂሉ ዝፍለጥ ቅርጽ-ሰፈርን ኣቀማምጣ ህዝብን እኩብ እኩብ ኢሉን ኢዮን ዝነብራ። መብዛሕትኡ መሬት ኣብ ኤርትራ “ዓዳዊ” ኢዮ። እዚ ማለት፡ ነብሲ-ወከፍ ዓዲ፡ ዶባቱ ፍሉጥ ዝኾነ ናዝኢ ርእሳ ትውንኖ መሬት ሃልይዎ፡ ብፍሉይ ሽም ትጽዋዕ። ኣብ ሓደ ሓደ ከባቢ፡ ክልተ ወይ ካብ ክልተ ንላዕሊ ዓድታት ናይ ሓባር መሬት ዝውንናሉ ኩነታት ኣሎ። እዚ ግን ነቲ መሰረታዊ “ዓዳዊ” ኣቀራርጻ መሬት (ዓዳዊ ዶባት መሬት) ኣይልውጦን ኢዮ። ስለዚ፡ እዚ ብሽም እታ ፍልይቲ ዓዲ ዝጽዋዕ ናይ ሓባር መሬት፡ መሰረት ማሕበራ-ሰባዊ ዝምድናታትን ንጥፈታትን ናይታን ኣብታ ዓዲ ዝነብራ ቤተ-ሰባትን ማይቤታትን ብምዃን፡ ከም መዕኸኹ ማሕበራዊ ስጦምነትን ሓድነትን ህዝብን፡ ከም መሰረትን መቐልን ዜግነታዊ መንነትን ኮይኑ ዘገልግል ኣገዳሲ ጸጋ ኢዮ። ስለዝኾነ፡ ዓድታት ኤርትራ፡ ዓዳዊ ስነ-ኣእምራዊ፡ ግብራውን መንነታውን መተኣሳሳሪ ገመዳት ዝትነጉሉን መቐለውያን ባህርያውያን ስፍራታት ኢዮን እንተብልናዮን ይውሕደንምበር ኣይበዝሐንን ኢዮ። **ኤርትራዊት ዓዲ፡ “ዝርኢ ኤርትራዊ መንነት” ተዘሪኡ ዝብቐላላ፣ ዝሸውተላ፣ ኣኼሉ ዝፈርዖላን ዝሕፈሰላን ፈራይት ከሰዕ ኢዮ።** ብኸመይ ኢልኩም ትሓቱ ትኹኑ። እስከ ማዓልታዊ ሂወት ባህርያዊት ያታዊ ኤርትራዊት ዓዲ ከመይ ከምዝመሰል ንርእ።

ኩላትና ከምንፈልጦ፡ መብዛሕትኡን ዓድታት ኤርትራ እኩብ ዓይነት (Nucleated/Clustered Village) ኣሰፋፍራ ኢዮ ዘለወን። እቲ ዝውጥዎ ዓዲ፡ ኣብ ሓደ ከባቢ (መብዛሕትኡ ጊዜ ኣብ ብርኽ ዝበለ ቦታ) እኩብ ኢሉ ዝተደከነ ኩይኑ፡ ንናይ ዓዲ ሓባራዊ ጸገታ ምሕላውን ምክልኻልን፣ ንናይ ሓባራዊ ዓዳዊ ማሕበራዊ ጉዳያት ምስልሳል ምቹእነትን ንናይ ዓዳዊ ሓባራዊ ጸጋታት ኣክፋፍላን ኣጠቓቕማን ብዝጥዕምን ኣገባብ ዝተሰርዕ ኢዮ። ነብሲ-ወከፍ ዓዲ፡ ዶባቱ ፍሉጥ ዝኾነ እትውንኖ ዓዳዊ መሬት ኣለዎ። መሬት ዓዲ ኣብ ክልተ ኢዮ ዝኸፈል - ናይ ሕርሻን ናይ መጋሃጫን። ኣብ ኤርትራ ክልተ ዓይነት ዝውጥሩት ዝኾኑ፡ መሬት ጽልምን መሬት ዴሳን ተባሂሎም ዝፍለጡ፡ ናይ መሬት ትሕዝቶታት ነይሮም ። ኣብ መሬት ጽልሚ፡ ናይ ሕርሻ መሬት ናይ ቤተ-ሰብ ወይ ናይ ማይቤት ናይ ውልቂ ዋንነት (Private Land Ownership) ክህልዎ ከሎ፡ ናይ መጋሃጫ መሬት ግን ናይ ዓዲ ናይ ሓባር ዋንነት (Communal Land Ownership) ኢዮ ዘለዎ። ኣብ መሬት ዴሳ ካኣ፡ ናይ ሕርሻን ናይ መጋሃጫን መሬት ናይ ዓዲ ናይ ሓባር ዋንነት ኢዮ ዘለዎም። እዚ ናይ ሓባር ጸጋ እዚ ብኸመይ ይከፋፈልን ይማሓደርን ካብ ዝብል ጀምርካ፡ ክሳብ ደቂቕ ማዓልታዊ ምንቅስቃስ ነብሲ-ወከፍ ወዲ ዓዲ ዝገዝኡን ዘማእዙን፡ ዓዳዊ ልምድታት፡ ወግዕታት፡ ስነስርዓታትን ሕግታትን ዝሓቕፈ ዝተሓላለኸ ማሕበራ-ሰባዊ ርክባት ኢዮ ጥዕና ሂወት ናይታ ዓዲ ዝውሰን።

ኣብ ስርዓተ መሬት ጽልሚ ዘለዎ ዓዲ ከም ኣብነት እንተወሰድና፡ መሬት ሕርሻ ኣብ መንጎ ኣወዳት የሕዋት እንዳተኻፋፈለ ይማራቓሕ፤ ኣዋልድ ኣሓት ካኣ ገዝሚ ይግዘማ። ብስድራኣ ዘይመሰለት (ገዝሚ ዘይወሰደት) ጻል ኣንስተይቲ ግን ከም ኣወዳት የሕዋታ መሬት ትምቀል ኢዮ። ከምኡ'ውን ተፋቲሓ ናብ ዓደ ኣባኣ ዝተመልሰት ሰባይቲ፡ መሬት ካብ የሕዋታ ትወሰድ ኢዮ። ኣብ ከምዚ ዓይነት ናይ መሬት ትሕዝቶ፡ እቲ ናይ ሕርሻ መሬት ካብ ወላዲ ናብ ውሉድ እንተማሓልለፈ ስለዝመጸእ፡ ናይ ሓቂ ወናኒ እቲ መሬት እታ ማይቤት ብዓባያ ኢዮ። ብካልእ ኣዘራርባ፡ እቲ ዝጥቀመላ ዘሎ ኣባል ቤተ-ሰብ፡ ብግብሪ ናይ ተጠቓምነት መሰል ጥራሕ ኢዮ ዘለዎ። ስለዝኾነ፡ መሬት ምሻጥ ኩልኩል ኢዮ። ከም ኣጋጣሚ፡ ዝሸይጥ እንተተረኺቡ፡ ዝኾነ ኣባል ናይታ ዝዓብየት ማይቤት ኣብ ሕጊ ከሲሱ ክረትዖ ይኸእል ነይሩ ኢዮ። ብተወሳኺ፡ ዝኾነ ኣባል ማይቤት፡ ዳግመ ምድላዳል መሬት ኣብ መንጎ እተን ኣባላት ናይ ሓደ ማይቤት ዝኾና ቤተ-ሰባት ክግበር ኣለዎ ኢሉ ክጠልብን፡ ጠለቡ እንተዘይተማላኡ ካኣ ናብ ሕጊ ክኸሳስ ዝኸእለሉ ኩነታት'ውን ነይሩ ኢዮ። ከምኡ'ውን፡ ኣብ ሓንቲ ቤተ-ሰብ “**ጻንታ**” እንተ ኣጋጠመ (እታ ቤተ-ሰብ ብዘይ ሓድጊ እንተጸነተት)፡ እቲ መሬታ ናብታ ማይቤት ኢዮ ዝምለስ። **እዚ ኩሉ ዘርእየና፡ “መሬት” ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ ዝዘግራሕ ነዊሕ ዘይብተኽ ገመድ ኮይኑ፡ ዝምድናታትን መንነትን ማይቤታት ካብ ወላዲ ናብ ውሉድ እንዳተማሓልለፈ ከይተዳኸመ ከምዝቕጽል ዝገብር ጥራሕ ዘይኮነስ፡ መሰረትን መቐልን ዜግነታዊ መንነት ምዃኑ ኢዮ'ውን።**

ምምሕዳርን ኣጠቓቕማን ዓዳዊ ናይ መጋሃጫ መሬት፡ ካብቶም ንኣባላት ናይ ሓደ ዓዲ ቤተ-ሰባትን ደቂ ዓድን ኣብ ሓደ ዝጠምርዎምን ማዓልቲ ማዓልቲ ዘራኽቡዎምን ጉዳያት ሓደ ኢዮ። ኣየናይ መሬት (ካባይ ናባይ) ይታሓዘን? ካብ ማዓስ ጀሚሩ ይታሓዘን? ሕሩም ሕዛእቲ ዶ ይኹን? መን ሓላው መሬት (ሕዛእትን ኣዝርእትን) ይኹን? ሓላው መሬት (ዘራዳይ/ዓጋታይ) ብኸመይ ይቕጸር? ሓላፍነትን ግዴታን መሰልን ሓላው መሬት እንታይ እንታይ ይኹን? ሓልፍነትን ግዴታን ናይ ነብሲ-ወከፍ ቤተ-ሰብ (ስድራ) ዓዲ ከ እንታይ ይኹን? ሕዛእቲ ማዓስ ይሳባር? ወ.ዘ.ተ. ዝብሉ ኣገደስቲ ዓዳዊ ሕቶታት ገለ ካብቶም ናይ ሓባር ዓዳዊ ውሳኔታት ዘድልዮም ጉዳያት ኢዮም። ነብሲ-ወከፈም ካኣ ሓደ ብሓደ ኣብ **ባይቶ ዓዲ** ተዘትይሎም፡ **ብዲምክራሲያዊ ኣገባብ ውሳኔን ሰምምዕን ይግበረሎም።** እቶም ኣብ ባይቶ ዓዲ ዝተወሰኑ ውሳኔታትን ዝተበጸሑ ሰምምዓትን ካኣ ተግባራዊ ይኹኑ። ንኣብነት፡ ነብሲ-ወከፍ ቤተ-ሰብ ዓዲ ክንደይን እንታይ ዓይነት እክልን ንዓስቢ (ደምዝ) ሓላው መሬት (ዘራዳይ) ትኸፍል ሰምምዕ ይገበረሉ፤ እንስሳ ኣዝርእቲ እንተብሉዎን ወይ'ውን ኣብ ሕዛእቲ እንተኣትየንም ዘራዳይ እንተዘርዕን፡ ማሕበራ-ምራኽ ክነደይ ትኸፍላ፤ ከቢቲ (ላም ወይ ብዕራይ) ክንደይ ትኸፍል፤ ጠለ-ብጊዕ ክንደይ ይከፍላ፤ ኣደገ-ብቕሊ ክንደይ

ይኸፍላ፣ ወ.ዘ.ተ. ኩሉ ኣብ ባይቶ ዓዲ ብናይ ሓባር ምይይጥ ኢዮም ዝድንገጉ/ዝውሰኑ። ኣብ ተራ ሕዛእትን ኣብ ሕሩም ሕዛእትን ዝኣተወት እንስሳ ትኸፍሎ ዓቕሃውን ዝተፈላለዩ ኢዮ - ሕሩም ሕዛእቲ ዘይጣሓስ ኢዮ። ኣብ ሕሩም ሕዛእቲ ኮነ ኢሉ ዘብለዐ፡ ከም ገበነኛ ተቐጺሩ ከቢድ መቐጸዕቲ ምኽፋል ጥራሕ ዘይኮነስ፡ ዘይግበር ገይሩ ተባሂሉ ካብ ዓዲ ማሕበራዊ ተነጽሎን ምጽዮንን ኢዮ ዝገጥም። ብሕጊ ዓዲ መሰረት፡ ኣብ ተራ ሕዛእቲ ክበልዑ ዝፈቐደሎም ግን ኣለዉ። ንሳቶም ካኣ፡ ዝሓንከሰ እንስሳ፣ ሓራስ እንስሳ፣ ኣብ ስራሕ ዝዋዓለ እንስሳን ዝግበረት እንስሳን (ናይ ንቡር ምንቕስቃስ ጸገም ዘለዋ) እዮም። ዘራዓይ፣ እንስሳ ኣብ ኣዝርእቲ ወይ ኣብ ሕዛእቲ ኣትዮን እንተረኸበን፡ ሓደ ብዕራይ ወይ ጣዓዋ/ዝራብዕ ፈልዮ ወሲዶ ኣብ ዓዲ ኣብ ጽኑዕ ክዳጉኖ መሰል ኣለዎ። ሓላው እንስሳ (ጓሳ ኩብቲ)፡ ብዕራይይ ክትወስዶ ኣይፈቐደልካን ኢዮ ኢሉ ክኸልክሎ ኣይግባእን ኢዮ። ዋና እንስሳ፡ ወይ ዝግባእ ክፈሉ ወይውን “ዋሓስ” ተኼሉ ጥራሕ ኢዮ እቲ ዝተገገተ ብዕራይ ከውጹእ ዝኸእል። ዋሓስ ካኣ፡ እቲ ዘራዓይ ዝግበእ ከምዝኸፈል ናይ ምግባር ግዴታ ኣለዎ። ናይዘም ዝተጠቐሱ ተዋሳኢቲ ግዴታትን መሰላትን ኩሎም ኣብ ባይቶ ዓዲ ኢዮም ዝድንገጉ። ነቲ ዝኣተወዎ ስምምዓትን ግዴታትን ካኣ የተግብሩን የኸብሩን። **እዚ ዓይነት መሰርሕ፡ ሓደ ካብቶም ክብርን ልዕልና-ሕጊን ዘዕኹኹን ድሪቪት ዝህቡን ማሕበራ-ሰባዊ ርክባት ዓዲ ኢዮ።**

እቲ ካልእ ዝግበየ ሓባራዊ ጸጋ ዓዲ፡ ኣግራብ ዓዲ ኢዮም። ኣግራብ ዝተፈላለዩ ዓይነት ኮይኖም፡ ንዝተፈላለዩ ማዓላ ዓዲ ካኣ ይውዕሉ። ገለ ዝብላዕ ፍረ (ኩመል፣ ዳዕሮ፣ ሳግላ፣ ዓበርከኻ፣ ምልዎ፣ ዓየ፣ ዓጋም፣ ማሸቛ፣ ዓውሒ፣ ዓውሒ ጽርጋሕ፣ ሓሞር፣ ጋባ፣ ዳዕሮ፣ በለስ፣ ኣርኮባይ (ኣብ መታሕት)፣ ወ.ዘ.ተ.) ዝፈርዩ ኢዮም። ከምዚኦም ዓይነት ኣግራብ ምቕራጽ ብሓፈሽኡ ኩልኩል ኢዮ። ገላ ካኣ ንናውቲ ማሕረስ ዘገልግሉ (ወይባ፣ ዓላ፣ ጫዓ፣ ኦባ፣ ጭጎኖ፣ ሓጺባ፣ ሰርጎ፣ ወዘተ.) ኮይኖም፡ ሓረስታይ ወዲ ዓዲ ከም ኣድላይነቱ እንዳቐረጸ ዝጥቀሙሎም እዮም። እንታይን ማዓስ ጊዜን ካበይ ቦታን ትቐርጽ ግን ዝውስኑ ልምድታት ዓዲ ኣለዉ። ካልኣትውን ደቂ ዓዲ ንመሰርሒ ዝዘ ገጥቀሙሎም (ንየዕኩድ፣ ገመላት፣ ሰርወታት፣ ማሕጽታት፣ መደደብ ህድም ቆጽሊ፣ ወ.ዘ.ተ.) ብዙሓት ዓይነት ኣግራብ ኣለዉ። ካብኡ ሓሊፉ፡ ኣግራብ ከም መከላከሊ ፍግራ-መሬትን፡ ኣቐጽልቲ ኣግራብውን ከም መግቢ እንስሳታት (ከይረገፉ ኣብ ጊዜ ጸደይን ክራማትን፡ ነቐጽም ምስረገፉ ካኣ ኣብ ጊዜ ሓጋይ) ስለዘገልግሉ፡ ገረብ ብዘይ ኣግባብን ፍቃድን ምቕራጽ ኩልኩል ኢዮ። ነዚ ዝከታተሉ፡ ብዓዲ ዝምዘዙ “ሓለውቲ ገረብ” ዝባህሉ ተቆጻጻርቲ ሽማግሌ ዓዲ ኣለዉ። ዝኾነ ወዲ ዓዲውን ንዝኾነ ብዘይ ኣግባብ ገረብ ክቐርጽ ዝረኸበ ሰብ፣ ግድፍ ኢሉ ክኸልክሎን፡ እንተኣበየ ካኣ ናብ ሕጊ ክቐርቦ ግዴታን መሰልን ኣለዎ። “ዝባን ሕጊ”፡ ምቕራጽካ ኣቐርጻካ ደድሕሪይ ሳዓብ ኢሉ ናብ ጭቃ (ዳኛ) ዓዲ ከወስዶ ይኸእል ኢዮ። ኣብ ንልዕልና-ሕጊ ተገዛኢ ዝኾነ ሕብረተ-ሰብ፡ “ዝባን ሕጊ” ምጥሓስ ከቢድ ስለዝኾነ፡ ምቕራጹ ኣቐራጹ ደድሕሪ ከሳሲ ሲዒቡ ናብ ጭቃ ዓዲ ኢዮ ዝቐርብ፡ ጭቃ ዓዲ ካኣ ነቲ ጉዳይ ምስቶም ሓለውቲ ገረብ ከይኑ ብምጽናዕ፡ እቲ ዝግባእ ውሳኔ ይወስድን ከምዝትግበር ይገብርን። ዝበደለ ካኣ ጉቡእ መቐጸዕቲ ይወስድ። **እዚ ዝምህረና ነገር እንተሉ፡ ኤርትራዊት ዓዲ፡ ብሕግን ስርዓትን ትማሓደር ባህርያዊ ሰፈር ጥራሕ ምዃና ዘይኮነስ፡ ኩሉም ኣካላት እታ ዓዲ (ሓለውቲ እንስሳ (ጓሳት)፣ ሓለውቲ ገረብ፣ ሓላው መሬት (ዘራዓይ)፣ ባይቶ ዓዲ (ተሳተፍቲ ደቂ ዓዲ)፣ ጭቃ (ዳኛ) ዓዲ፣ ወ.ዘ.ተ.) ንቐጻልነት ሰሩዕ ማዓልታዊ ሂወት እታ ዓዲ ብናጻ ሕልናን ብቅንዕናን ኩሉ ዝካኣሎም ክገብሩ ዝጸዕቱ ምዃኖምውን ኢዮ። መንነት ዓዲ ከም ፍሉይ መለሰዬ ማሕበራ-ሰባዊ ባህሪ መልክዕን ቅርጽን ክሕዝ ዝጅምር ብከምዚ ዓይነት ዓዳዊ ማሕበራ-ሰባዊ ዝምድናታትን ንጥፈታትን ኢዮ።**

ካልእ ኣገዳሲ ናይ ሓባር ዓዳዊ ጸጋ “መንገዲ” ኢዮ። መንገዲ ከም ፍሉይ ኣጠቓቕማ መሬት ገርና ክንወስዶ ንኸእል ኢና - ንምንገዲ ማዓላ ዝዋዓለ መሬት ሳዕሪ፣ ኣዝርእቲ ወይ ገረብ ኣይበቐሎን ስለዝኾነ፡ መንገዲ፡ ሰብን እንስሳን ካብን ናብን ዝንቀሳቐሱ/ዝመላለሱ ናይ መጓዓዝያ ትሕተ-ቅርጺ ኮይኑ፡ ሓደ ካብቶም መትንታት ሂወት ዓዲ ኢዮ እንተተባህለ ምግናን ኣይኮነን። ኣብ ሓደ ዓዲ ክልተ ዓይነት መገድታት ኣለዉ። ተራ መንገድን መገዲ ኣርባዓን ካኣ ይባህሉ። እቲ ተራ መንገዲ፡ መንገዲ ሓጋይ (ኣብ ጊዜ ሓጋይ/ዘራእቲ ምስተኣከቡ ጥራሕ ዘገልግል) ወይውን ብናይ ሰባት ግራዊቲ ዝሓልፍ ናይ ውልቂ መንገዲ ክኸውን ይኸእል ኢዮ። ዋና ግራት፡ ብግራተይ ኣይትሓልፍን ኢኻ ኢሉ ክኸልክለካ መሰል ኣለዎ። ሕጊ ዓዲውን ንባዓል ግራት ኢዮ ዝድግፍ። እንተ እቲ “መንገዲ ኣርባዓ” ግን ኩሉ ኣብ ኩሉ ጊዜ ዝሓልፈሉ መንገዲ ኢዮ። እንስሳን (ናይ ዓዲ ይኩና ናይ ጎደቦታት) ሰባትን (ደቂ ዓዲ ይኹኑ ደቂ ጎደቦታት) ኣብ ዝኾነ ጊዜ ዝሓልፍሉ (ዝመላለሱሉ) መንገዲ፡ “መንገዲ ኣርባዓ” ተባህሉ ኢዮ ዝጸዋዕ። ከም ኣጋጣሚ፡ ኣብ ወሰን መንገዲ ኣርባዓ ግራት እንተ ኣላትካ፡ ብኡ ንዝሓልፉ እንስሳ ይኹና ሰባት ክትክልክል መሰል የብልካን ጥራሕ ዘይኮነስ፡ እንተክልክልካ ወይውን ክትክልክል እንተፈተንካ፡ ኣብ መንገዲ ኣርባዓ ምሕላፍ ክልኪሉኒ ወይውን ክኸልክለኒ ፈቲኑ ተባሂልካ ትኸሰስ። ምግባርካ እንተ ዳኣ ብመርትዖ ተረጋጊጹ ካኣ፡ ብሕጊ ትቐጸዕ። መንገዲ ኣርባዓን ንዕኡ ዝገዝኡ ሕግታትን ስምምዓትን ዓዲ፡ ኣብ ማዓልታዊ ማሕበራዊ ሂወት እታ ዓዲ ኣዝዩ ኣገዳሲ ዝኾነ ተራ ኢዮም ዝጸዋዕ። ንኣብነት፡ ንኣንገቲ ካልእ መተካእታ መሕለፊ ዘይብላ መንገዲ ኣርባዓ ሓሪሱ በዚ ግራተይ ከይትሓልፍ ዝብል ሓደ ጸይቂ ኣብታ ዝግበኹምላ ዓዲ እንተዝርከብ እልኩም እሞ ሕሰቡ፡ ብሰብብ እዚ እንታይ ዓይነት ናዕቢ ኣብቲ ዓዲ ከምዝፍጠር ንምእማቱ ዘጸግመኩም ኣይመስለንን። መንገዲ ዓርባዓ፡ ኣገዳሲ ያታዊ ምህዞ ኤርትራዊት ዓዲ ኢዮ።

ናይ መገዲ ኣርባዓ ካብ ተላዕለ፡ ምስዚ ኣምር እዚ ዝከይድ ሓደ ኣገዳሲ መግለጺ ኤርትራዊት ያታዊ ዓዲ ኣሎ። መቐስ፡ ብሰንኪ ዝተፋላለዩ ምክንያታት፡ ሰባት(ብእኩብ ይኹን ብንጽል) ካብ ዝነበርዎ ዝነበሩ ባህርያዊ ሰፈርም ተፈናቂሎም ተሰዲዶም ናብ ካልእ ቦታ/ዓዲ ከይዶም ምንባር ልሙድ ተርእዮ ኢዮ። ኣብቲ ዝተሰደሉ ዓዲ ካኣ ከም ጋሻ እታ ዓዲ ኮይናም ኣብ ዝተፈላለዩ ማሕበረ-ቁጠባዊ ንጥፊታት እንዳነጠፉ ማዓልታዊ ሂደቶም ይመርሑ። ገበርቲ ሰናይ ደቂ እታ ዓዲ ኣብ ዝለገሰሎም መዕቕቢ ዝ እንዳነበሩ፡ ጉልበቶምን ክእለቶምን እንዳሸጡ ይነበሩ። ግራት ፈረቃ፡ ግራት መስለስ ወይውን ግራት ውህብቶ (ሓሪስካ ብላዓያ ኢሉ ግራት ንውሱን ዓመታት ዝልግስ ወዲ ዓዲ እንተተረከበ) እንዳሓረሱ ናብርኣም ይቕጽሉ። ሓንቲ ስደተኛ ስድራ፡ ብከምዚ ኣገባብ **ንዓርባዓ (40) ዓመታት** ኣብቲ ዓዲ ምስተቐመጠት፡ ከም ተወላዲት እቲ ዓዲ ተቐጺራ፡ መሬት ልክዕ ከምቶም መብቐላውያን ደቂ ዓዲ ትምቀል ኢያ። እዚ ሕጊ ዓዲ ስለዝኾነ፡ ንኹን ኣብ ሓደ ዓዲ ከም ስደተኛ ኮይኑ ዝተቐመጠ ኣካል ብዘይ ኣፍላልይ ዝሞሃብ መስል ካኣ ኢዮ። **“ወደ-ዓርባዓ” ዝብል ብሂል፡ ካብዚ ናይ ኤርትራዊት ባህርያዊት ያታዊ ዓዲ ዝኾነ ሕግን፣ ወግዕን ልምድን ዝብላን ኢዮ። ስለዝኾነ፡ ባህርያዊት ያታዊ ኤርትራዊት ዓዲ፡ ንመሰረታዊ ሰብኣዊ መሰላት ደቂ ሰባት እተኹብርን እትግበቕን ጥራሕ ዘይኮነትሲ፡ ማህበረ-ሰባዊ ፍቕሪ፣ ስነት፣ ፍትሒን ሓቕን ዝፍልፍላላ ዛራ ኤርትራዊ መንነትውን ኢያ።** እም ዳኣ፡ ባህርያውያን ያታዊ ኤርትራውያን ዓድታት፡ ምስተን ኣብ ዝላዓለ ደረጃ ማሕበረ-ሰባዊ ግስጋስ ኣለና ዝብላ ሃገራት ዝርከባ ዓድታትን ከተማታትን፡ ዝስራዓ ኢየን እንተበልናስ ከም ምግናን ዶ ኮን ይቐጸር? ኣንብብቲ እንታይ ትብሉ?

ኣብ ስራዓተ መሬት ዴሳ ዘለወን ባህርያውያን ያታዊ ዓድታት ኤርትራ ዘሎ ማህበረ-ሰባዊ ዝምድናታትን ንጥፊታትን ምስዚ ኣብ ላዕሊ ዝተገልጸ ተመሳሳላይ ኢዮ።እቲ ቁሩብ ዝፍለ፡ ኣብቲ ኣከፋፍላ መሬት ሕርሻ ጥራሕ ኢዮ። ኣይ ዘይ ከም ኣብ ስርዓተ መሬት ጽልሚ፡ ናይ ሕርሻ መሬት ብዓዲ እዩ ዝውነን። ኣብ ዝተወሰነ ዓመታት (ኣብ ነብሲ-ወከፍ 5 ወይ 7 ዓመት) “ዋሬዳ” ብምግባር፡ እቲ መሬት ሕርሻ እንደገና ከምባሓዳሽ ናብ ኣባላት ደቂ ዓዲ ቤተ-ሰባት ይዕደል። እቲ ዝዕደል መሬት “ግብሪ” ይባሃል። “ሙሉእ ግብሪን ፍርቂ ግብሪን ተብሂሉ ኣብ ክልተ ኢዮ ዝክፈል [ዳሓር ኣብ ቁጽሪ ኣባላት ቤተ-ሰብ መስረት ዝገብረ ካብ ጊዜ ደርጊ ኣትሒዙ ዝተኣታተወ፡ ካብ ዓዲ-ሓደ ክሳብ ዓዲ-ሸውዓት ዝዝርጋሕ ኣገባብ ዕደላ መሬት ሕርሻ ተኣታትዮ ነይሩ]። ሙሉእ ግብሪ፡ ንሰብኣይን ሰበይትን ዝሓዘት ስድራ (ደቂ እንተለምም፡ ምስደቕም ሓውሽካ ማለት ኢዮ)፡ ፍርቂ ግብሪ ካኣ፡ ንባዓል ቤታ ዝመታ (መበለት)፣ ንባዓልቲ ቤቱ ዝመተቶ (መበላይ)፣ ንዝተፋትሑን ንብዝተፈላለዩ ምክንያታት ሓዳር ዘይገበሩ (ንጽል ሰብሓዳር) ይዕደል። ነዚ ዘማሓድሩ ዝተፈላለዩ ሽማግሌታት ዓዲ ኣለዎ፣ ዓቕሮ፡ ብሓደጋ ገባር ዝተልቀ መሬት ይዓቕሩ፣ መታሮ፡ መሬት መቲርም ይቐርጹ፣ ዓዳሎ ካኣ መሬት/ግብሪ ይዕድሉ። ሓደስቲ ሓዳር ውጻእ፡ ካብቲ ብሓደጋ ገባር ዝተለቐም ብዓቕሮ ታዓቕሩ ዝሰንሐ ግብሪታት ክሳብ እቲ ዝቐጽል ዋሬዳ ዝግበር ይሞሃቦም። ግብሪ ዝነበሮ ሰብ እድሕርዳኣ መይቱ፡ እቲ መሬት “ሓደጋ ገባር” ተባሂሉ ናብ ዓዲ ኢዮ ዝምለስ። እንተዳኣ እቲ ዝመተ ሰብ ባዓል ሓደር ነይሩ፡ ፍርቂ ግብሪ (እተን ብጽሒቱ) ተቐሪጹ ሓደጋ ገባር ተባሂሉ ናብ ዓዲ ይምለስ። እቲ ዝተረፈ መጻምዲ ሓዳር ሰብ፡ ፍርቂ ግብሪ ሕጃ ናብርኡ ይቐጽል። እንዳገና ኣብ ዝምርዓውሉ ጊዜ ግን፡ ፍርቂ ግብሪ ይምላእሉ። ሰበይቲ ካብ ዓዲ ወጻኢ እንደገና ተመርዕዮ ናብ እንዳ ሰብኣይ እንተከይዳ፡ እቲ መሬታ ናብ ዓዲ ይምለስ። ካብዚ እንተኮነውን፡ ማሕበረ-ሰባዊ ሂደት ባህርያውያን ያታዊ ዓድታት ኤርትራ ምስ መሬት ጽኑዕ ምትእስሳር ዘለዎን፡ “መሬት” መብቐል መንነት ምዃኑ ኢና ንግንዘብን ንርዳእን። እዚ ማለት፡ መሬትን መንነትን ዝተተናገሩ ዘይብተኹ ገመድ ኮይናም ንሕብረተ-ሰብ ኤርትራ ጠሚርም ሒዞም ንዘበናት ዝጸንሑ ኢዮም።

ይኹንምበር፡ ኣብዚ ሕጃ ጊዜ፡ መሬት ኣብ ኤርትራ ናይ መንግስቲ ኮይኑ፡ ዓድታት ናይ ዋንነት ዘይኮነሲ፡ ናይ ተጠቓምነት መስል ጥራሕ ኢዮ ዘለወን። ህዝቢ ካብ ዋንነት መሬቱ ተፈላልዮ ኣሎ። እዚ ነቲ ኣብ መንግ መሬትን መንነትን ዝጸንሐ ዘይብጠስ ገመድ ኣላሕሊሑ ዝብጥሶ ዶ ይመስለኹም? እንታይ ዓይነት ፖሊቲካውን ማሕበረ-ቁጠባውን ስምብራታትን ከ ይህልዎ ትብሉ? ኣብ ቀጻልነት ኤርትራ ከም ሃገርን ከም ሕብረተሰብን ከ ጽልዎ ኣለዎ ዶ ትብሉ? እንታይ ዓይነት? ብዛዕባ እዚኣቶምን ንዕዮም ዝመስሉ ሕቶታትን፡ ኣብ ዝቐጽሉ ክፋላት ናይዚ ጽሑፍ እዚ ክፍተሹ ኢዮም። ንሕጃ ግን፡ ናብቲ ማሕበረ-ሰባዊ ሂደት ባህርያዊት ያታዊ ኤርትራዊት ዓዲ እንታይ ይመስል ዝብል ዛዕባይ ክመለስ።

ንማሕበረ-ሰባዊ ሂደት ባህርያዊት ያታዊ ኤርትራዊት ዓዲ ዝገዝኡን ዘማእዘኑን ዓዳዊ ትካላት ኣለዉ። ባይቶ ዓዲ፣ ጭቃ ዓድን ኣማኸርቱ ሽማግሌ ዓድን፣ ቤተክርስቲያን/መስጊድ፣ ኣቕሸትን መሻይኹን፣ ኣማሓደርቲ ቤተክርስቲያን/መስጊድን፡ እቶም ልዕል ኢሉ ዝተጠቐሱ ምስ ምምሕዳር መሬት ዓዲ ዝተኣሳሰሩ ትካላትን ገለ ኸጥቀሱ ካብ ዝካኣሉ ትካላት ዓዲ ኢዮም። ከምቲ ኣቐድም ኣብሉ ዝተገለጸ፡ ነብሲ-ወከፍ ትካል ዓዲ ትጻወቶ ኣገዳሲ ዝኾነ ማሕበረ-ሰባዊ ግደ ኣለዎ። ብተወሳኪ፡ ጥዕና ዘለዎ ዓዲ፡ **ካብ ገና ኣብ ማህጸን ኣዲኡ ዘሎ ዕሽል ጀሚርካ ክሳብ እቲ ዝገበየ ናይ ዕድመ ባዓል/ቲ ጸጋ ዝኾነ/ት ኣቦ ወይ ኣደ ዝሓዘት ኮይና፡ ንቡር ናይ ማሕበረ-ሰባዊ ሂደት ምንቕስቓስ ዝራኣዩላ ባህርያዊት ሰፈር**

ኢ.ዎ.። ኣብ ሰልጣይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ እዚ፡ ብዛዕባ ማዓልታዊ ማሕበራዊ ሂወት ናይ ባህርያዊት ያታዊ ኤርትራዊት ዓዲ እንታይ ከምዝመስልን፡ ተራ ናይዞም ዝተጠቐሱ ዓዳዊ ትካላትን ተራ ናይቶም ካብ ህጻናት ክሰብ ዝላዓለ ዕድመ ዘለዎም ኣብ ነብስ-ወከፍ ናይ ዕድመ ከባቢ ዘለዉ ደቂ ዓድን፡ ኣብ ማዓልታዊ ሂወት ናይታ ዓዲ እንታይ ከምዝመስል ብዝርዝር ክንርኢ ኢና።

ሳልጣይ ክፋል ይቐጽል!!